

Doğu Karadenizde Tarihi Kırsal Yerleşimlerin Korunması: Ardanuç/Adakale Mahallesi Örneği

Conservation of Historic Rural Settlements in the Eastern Black Sea Region: The Case of Ardanuç / Adakale Neighborhood

ÖZET

Kırsal tarihi yerleşimlerin korunması ve yaşatılması ülkemizde son yıllarda önem kazanan ve hakkında çalışma yapılan konulardandır. Kırsal mimari mirasın korunması kapsamında hazırlanan çalışmalarda yerleşimin nitelik ve özelliklerinin vurgulanması ile korunması yönünde öneriler geliştirilmektedir. Bu çalışma kapsamında, kırsal bir yerleşim olan Adakale Mahallesi çalışma alanı olarak seçilmiştir. Yerleşimin köklü geçmişi ve bu geçmişi izleri olarak günümüze ulaşan arkeolojik ve mimari değerleri mahallenin özgünlük değerini artırmaktadır. Turizm potansiyelinin görece az olduğu yerleşimde özellikle Gevhernik Kalesi yabancı pek çok turistin cazibe merkezidir. Yerleşimin kuzey kısmındaki kilise kalıntısı ve sur parçaları da yerleşimin arkeolojik diğer verileridir. Mimari dokuyu oluşturan yapı grubu 16. yy.'dan başlayarak 19. yy'a kadar inşa edilmiş ve yerleşimin Anıtsal Yapılarını oluşturmuştur. 19. yy'ın ortalarından itibaren şekillenmeye başlayan konut dokusu ile yerleşimin dokusu şekillenmiştir. Çalışma kapsamında, kırsal özellik gösteren Adakale Mahallesi'nin yerleşim kararları, topografyası, açık alan kullanım özellikleri, mimari dönem, plan tipolojisi ve cephe özellikleri incelenerek sunulmuştur. Mahallenin çalışma alanı olarak seçilmesinin en önemli sebebi, kırsal dokunun yeterli düzeyde çalışılmamış olmasıdır. Alanın ilerleyen süreçte ihtiyaç duyulacak bilgi ve belgeleme çalışmasının yapılarak hazırlanacak ve uygulanacak kararlara altlık oluşturulmak istenmiştir. Bu kapsamda, 2022 yılında yerinde inceleme yapılmak üzere Adakale Mahallesi ziyaret edilerek alan çalışması yapılmıştır. Tescilli Anıtsal ve Sivil Mimarlık Örnekleri incelenip belgelenerek mevcut durumun tespit edilmesi sağlanmıştır. Yerleşimin korunmaya değer niteliklerinin ve turizm potansiyelinin vurgulanarak farkındalığın artırılması hedeflenmiştir. Yerinde yapılan incelemeler fotoğraf ve çizimlerle belgelenerek sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Adakale Mahallesi, Ardanuç, Kırsal Mimari, Tarihi Kırsal Yerleşim.

ABSTRACT

Within the scope of this study, Adakale Neighborhood, a rural settlement, was selected as the study area. The settlement's long history and the surviving archaeological and architectural traces enhance its authenticity. Although its tourism potential is limited, Gevhernik Castle stands out as an important attraction, particularly for foreign visitors. Other significant archaeological elements include church ruins and wall remnants located in the northern part of the settlement. The architectural fabric consists of monumental buildings constructed between the 16th and 19th centuries, while the residential texture began to develop in the mid-19th century, shaping the overall settlement layout. This study analyzes the rural characteristics of Adakale Neighborhood through settlement patterns, topography, open space use, architectural periods, plan typology, and façade features. The primary motivation for selecting this area was the lack of sufficient research on rural architectural fabric. The study aims to document and record existing values to provide a basis for future conservation decisions and implementations. Fieldwork was conducted in 2022, during which monumental and civil architectural examples were examined, documented, and evaluated. The study seeks to raise awareness by emphasizing the settlement's conservation values and tourism potential, supported by photographs and drawings obtained through on-site observations.

Keywords: Adakale Neighborhood, Ardanuç, Rural Architecture, Historical Rural Settlement.

GİRİŞ

Tarihi ve mimari niteliğe sahip alanlar kent ve kırsal yerleşimler içinde şekillenerek varlık göstermektedir. Bu alanların hem kent hem de kırsal yerleşimin gelişim sürecinde korunarak yaşatılmaya devam etmesi koruma kavramı kapsamında önem taşımaktadır. Kırsal yerleşimlerde gelişim sürecinin görece yavaş ilerlemesi korumayı kolaylaştırırken yaşanan göç yerleşimin fiziksel ve sosyal yapısının zarar görmesine neden olmaktadır. Ülkemizde pek çok yerleşimin istihdam, eğitim, sağlık ve sosyal aktiviteler konusunda yetersiz kalması göç yaşanmasını kaçınılmaz hale getirmekte ve kırsal yerleşimlerde yaşayanların demografik

Olcay Türkan Yurdugüzel¹
Ferruh Toruk²

How to Cite This Article
Yurdugüzel, O. T. & Toruk, F. (2026). Doğu karadenizde tarihi kırsal yerleşimlerin korunması: Ardanuç/Adakale mahallesi örneği. *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, (Issn:2630-631X) 12(1), 72-85. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18405565>

Arrival: 17 September 2025
Published: 28 January 2026

Social Mentality And
Researcher Thinkers is
licensed under a Creative
Commons Attribution-
NonCommercial 4.0
International License.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Yozgat Bozok Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Yozgat, Türkiye. ORCID: 0000-0002-7877-1732

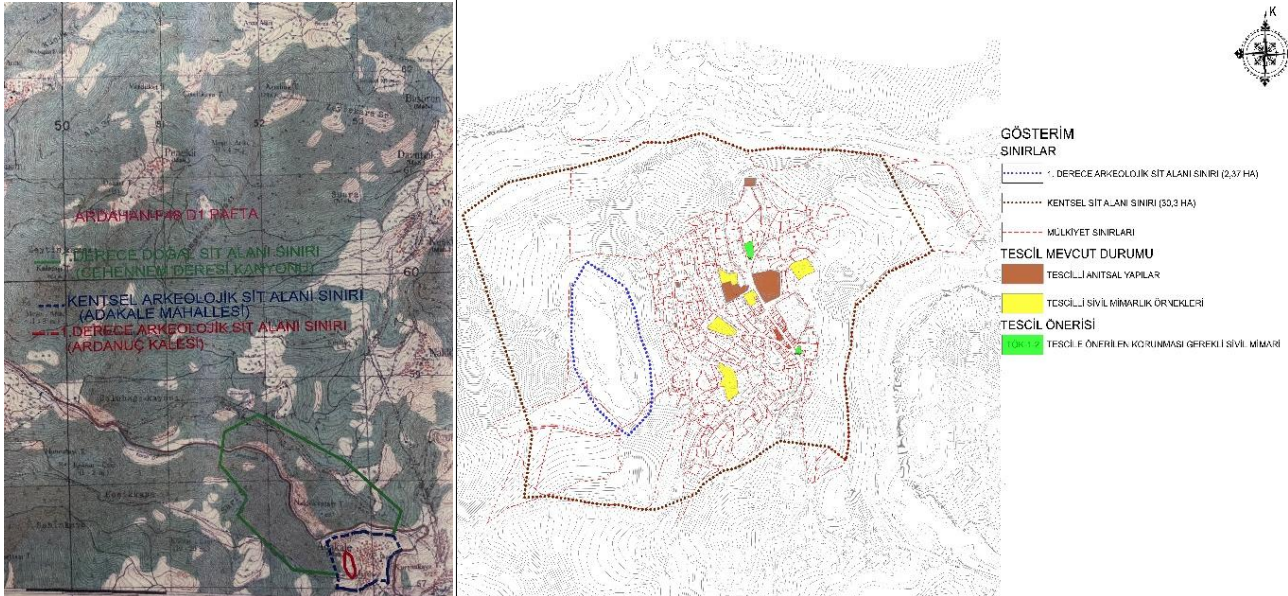
² Öğr. Gör., Yozgat Bozok Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Yozgat, Türkiye. ORCID: 0000-0001-9851-4269

yapısında değişiklik yaşınamasına neden olmaktadır. Kullanıcıların kırsal yerleşimlerdeki konutlarını dönemsel olarak kullanmasına ya da terk etmesine neden olan göç yapı stokunun kullanımının azalmasına bağlı oluşan zararı artırmaktadır. Yapıların kullanım dışı kalmaları konusunda diğer belirleyici faktör olan konfor koşullarının iyileştirmesi de yine kırsal yerleşimlerde özellikle konut yapılarının terk edilmesinde belirleyici olmaktadır. Bu kapsamda, kırsal yerleşimin merkeze olan konumu konfor koşullarının artırılması talebini rahatlıkla sağlarken kırsal yerleşimdeki konutların kısa süreli kullanımına yol açmaktadır. Yerleşim merkezinin öncelikli kullanımının tercih edilmesi ile birlikte ekonomik gücü olmayan ya da farklı engelleri olan kullanıcı grupları kırsal konutunu kullanmaya devam etmektedir. Kırsal yerleşimlerde mimari ve tarihi niteliğe sahip yapı gruplarının kullanım dışı kalmasıyla oluşan zarar kırsal mimari mirasın gelecek kuşaklara aktarılması konusunda olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Yakın zamanda kırsal mimari mirasın belgelenmesi ve farkındalığın oluşturulması adına yapılan çalışmalar koruma bağlamında önem taşımaktadır. Ancak bu çalışmaların uygulama sürecinde koruma kavramına ve yaşanan göçün ortadan kalkmasına katkı sağlamada yetersiz kalmaktadır.

Bu çalışma kapsamında, Artvin ili Ardanuç İlçesine bağlı olan Adakale Mahallesi çalışma alanı olarak seçilmiştir. I. Derece Arkeolojik ve Kentsel Sit Alanından oluşan yerleşim sahip olduğu arkeolojik ve mimari yapıları ile zengin mimari değer ve nitelik taşımaktadır (Şekil 1.). Bu değerlerin yerleşimde hâlihazırda belli oranda sürdürülen din turizmi ve farklı turizm faaliyetleri kapsamında değerlendirilerek yerleşimin daha tanınır olmasının sağlanması çalışmanın temel belirleyicisi olarak söylenebilir. Ardanuç İlçe merkezine oldukça yakın konumda yer alan Adakale Mahallesi sahip olduğu Anıtsal Yapı ve Sivil Mimarlık Örnekleri yapıları ile özgün kırsal mimari miras değerine sahip bir alandır. Bu çalışmanın hazırlanmasındaki amaç, korunmaya değer niteliklere sahip Adakale kırsal yerleşiminin belgelenmesidir. Literatürde sınırlı bilgiye ulaşılan ve hakkında yeterli çalışma olmayan yerleşimin tanınırlığının artırılması ve farkındalığın sağlanması amacıyla bu çalışma hazırlanmıştır. Yerleşimin Anıtsal Yapıları ile ilgili bilgiye rahatlıkla ulaşılabılırken Sivil Mimarlık Örnekleri hakkında oldukça sınırlı bilginin bulunması bu çalışmanın yapılmasını elzem kılmaktadır. Kırsal yerleşimin özgün özelliklerini taşıyan ayrıca yörenin iklim ve topografyasına göre şekillenen yerleşim dokusunun belgelenmesi ile ilerleyen süreçlerde hazırlanacak akademik çalışmalara rehber olması hedeflenmiştir. Ayrıca yerleşimin gelişim sürecinde gerçekleştirilecek imar faaliyetlerinde korunmaya değer nitelikli yapıların varlığı sürecin işleyişinde etkili olarak doğru koruma politikalarının üretilmesine olanak tanıyacaktır. Çalışmanın yöntemi olarak 2023 yılında arazide yerinde yapılan incelemeler ile belgeleme çalışması gerçekleştirilmiştir. Yerleşimin genel yapılaşma karakteri, parsel yerleşim kararları, kırsal özelliği gösteren açık alan kullanımları, yapım sistemi, cephe karakteri ve malzeme kullanımı gibi özellikler belirlenerek yerleşimin genel karakteri ortaya çıkarılmak istenmiştir. Bu kapsamda, I. Grup Anıtsal Yapılar ile II. Grup Sivil Mimarlık Örnekleri yapıların fotoğrafları çekilerek konut yapılarının plan şemaları hazırlanmıştır.

Kırsal mimariyi oluşturan yapı grupları yerleşimin günlük yaşam biçimi, kültürel özellikleri ve gelenek göreneklerine bağlı olarak şekillenen yapılardır. Bu özelliklerin kırsal yerleşimlerde konut yapıları üzerinden okunduğu söylenebilir. Bu çalışma kapsamında, sadece konut yapılarına bağlı kalınsızın Anıtsal Yapılar ve konut dışındaki Sivil Mimarlık Örnekleri yapıların da belgelemesi yapılarak yerleşimin değerinin ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır.

Adakale Mahallesi için HK Planlama Mühendislik İnş. Bileşim ve Tic. A.Ş. tarafından 2023 yılında Koruma Amaçlı İmar Planı hazırlanması amacıyla araştırma ve inceleme çalışması yapılmıştır. Bu yayının hazırlandığı süreçte uygulama çalışmaları başlatılarak yerleşimin gelişim sürecinde korunması ve doku ile uyumlu yapılaşma faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi sağlanmaktadır.

Şekil 1: Adakale Mahallesi I. Derece Arkeolojik ve Kentsel Sit Alanı

Kaynak: KVKBK Arşivi ve HK Planlama Büro Çalışması.

KIRSAL YERLEŞİMLERİN KORUNMASI

Mimarlık disiplini kapsamında halk tarafından yapılan yapılar kırsal mimari olarak tanımlanmaktadır. Mimarsız mimari, vernaküler mimari, anonim mimarlık ve halk mimarisi gibi çeşitli isimlerle anılan kırsal mimari yöresel özelliklerin yapılaşmada belirleyici olduğu üretim şeklidir (Rodulfsky, 1964: 25; Hasol, 1979: 16; Bektaş, 2001: 43). Yapıyı yapan ve yaptırmanın birlikte hareket ederek üretimin tamamlandığı kırsal mimaride malzeme kullanımı, yapım sisteminin belirlenmesi ve yapının mekân kurgusunun oluşturulması konularında yerleşimde rahatlıkla ulaşılabilen malzemenin kullanımı ve deneme-yanılma yöntemiyle kullanım kararlarının verildiği üretimden bahsedilebilir. Bu kapsamda, tasarım, uygulama ve yok olma süreçlerinin tamamında üretilen yapıların doğaya uyumlu malzeme kullanılarak üretildiği, yapıların birbirinin güneş ve hava ihtiyacına engel olmayan ve topografya ile uyumlu yerleşim kararlarının verildiği ve yapı ömrünün dolduğu süreçte doğaya zarar vermeden yıkım sürecinin gerçekleştiği söylenebilir. Yapı üretiminde kullanılan malzemenin yerleşime en yakın yerden elde edilmesi; enerji korunumu, üretim kolaylığı ve üretim yerine malzemenin ulaştırılması konularında kolaylık sağlarken ekolojik ve sürdürülebilirlik boyutuyla da önem taşımaktadır. Genel olarak kim tarafından inşa edildiği belirlenemeyen kırsal yapılar üreten ustanın bilgi ve deneyimine bağlı olarak şekillenmektedir (Genç, 2019: 17- 18; ÇEKÜL, 2012: 11-14; Rudolfsky, 1964: 27; Bektaş, 2001: 44; Kuçak Toprak, 2020: 312-314).

Anadolu'da farklı yerleşimlerin fiziksel özelliklerine bağlı olarak farklılık gösteren yapı şekillenmesi topografya, iklim verileri, inanç farklılıkları, geleneksel yaşam biçimi ve üretim çeşitliliği gibi özelliklere bağlı olarak şekillenmektedir. Yerleşimlerde görülen bu farklılıklar ana yapıda çeşitlenmeye neden olduğu gibi müstemilat birimlerinin işlevsel farklılaşması ve biçimlenmesinde etkili olmaktadır (ÇEKÜL, 2012: 11-14). Estetik açıdan özel detaylara sahip kırsal yerleşimlere de rastlanabilmekle birlikte kırsal mimaride esas kararlar işlevsellik odaklı olarak belirlenmektedir. Çevre verilerinin farkında olarak şekillenen kırsal mimari doğa ile uyum ve doğaya saygı konularında hassasiyet taşımaktadır (Yıldız, 2019: 4).

Topografyanın biçimlenmesine bağlı olarak yapı alanlarının ve sokak dokusunun belirlendiği kırsal yerleşimlerde organik yerleşim kararlarının şekillendiği söylenebilir. Yerleşimlerin merkezinde genelde ticari ve dini yapılar bulunurken bu alanı konut yapıları çevrelemektedir. Yerleşimin bitişik ya da ayrık nizam şekillenmesi de yine topografyanın elverişliliği, çevre koşulları ve maliyet ön planda tutularak şekillenmektedir (Kuçak Toprak, 2020: 312-314; Muşkara, 2017: 439). Kapalı mekanlarla ilişkili olarak açık alan kullanımı ve yoğunluğu kırsal yerleşimlerde önemli alanlardır. Parsel bazında açık alan kullanımı ile yerleşimin tamamında ortak kullanılan açık alanlar kırsal yerleşimler için tanımlayıcı niteliktedir. Bu kapsamda, sosyalleşme, ortak üretim ve paylaşma mekânları olan açık alanlar kırsal yerleşimlerin kültürel özellikleri, gelenek ve göreneklerine göre şekillenmektedir (Genç, 2019: 17-18; Eminağaoğlu, 2004: 18-19).

Kırsal yerleşimlerin yerel karakter kazanmasında, doğal çevre (dere kıyıları, yamaç, dağ eteği), topografya, yeryüzü şekilleri, rölyefler, vejetasyon, su, ışık, klima etkileri ve doğal çevreyi kullanma, değiştirme, tamamlama, sembolize etme faktörleri oldukça etkili olmaktadır (Çevik, Eminağaoğlu ve Ersen, 2003: 170-173; Eminağaoğlu ve Çevik, 2006: 31-32). Bu faktörlerin yerleşimdeki etkin ve baskınlık durumuna bağlı

olarak yapı yer seçimi belirlenmektedir. Ayrıca yeşil dokunun yapılar ile ilişkisi yerleşimin kırsal karakterini belirleyen önemli kalitelerden biridir (Eminağaoğlu ve Çevik, 2006: 31-32).

Ülkemizde kırsal mimari miras örneği yerleşim farklı pek çok nedene bağlı olarak zarar görmekte ve korunamamaya terk olmaktadır (Muşkara, 2017: 440). Kırsal yerleşimlerin kentle olan bağı ve yerleşimin kullanıcı gereksinimini karşılayamamasına bağlı olarak yaşanan göç yapıların kullanım ve fiziksel durumlarında köklü değişikliklere neden olmaktadır. Toplumsal ve ekonomik boyutlarda yaşanan yerleşim sorunları mimari dokusuna zarar vererek potansiyel bazı değerlere zarar vermektedir. Yerleşimde istihdamın yetersizliği, sosyal donatı eksikliği, teknolojik ihtiyaçların tam olarak karşılanamaması ve tarım hayvancılık faaliyetlerinin genç kuşak tarafından yapılmak istenmemesi gibi nedenler kente göçün yoğunlaşmasına neden olmaktadır. Yerleşik halkın kente göçü etmesine bağlı olarak kullanım dışı kalan konutların bozulma süreci başlamakta ve ilerleyen süreç içerisinde hızlanarak yapının yok olması ve belge niteliğinden uzaklaşması sonucunu ortaya çıkarmaktadır (ÇEKÜL, 2012: 11-14; Muşkara, 2017: 440; Eres, 2016: 9; Tunca ve Akyüz Levi, 2020: 86). Kırsal yerleşimlerde bozulma sürecinin önlenmesi kültürel değerlerin yaşatılmasına ve kültür ayak izinin devamlılığına büyük katkı sağlayacağı nedeniyle bu alanların koruma sorunlarına yönelik çözümlerin üretilmesi elzem olmaktadır (Aktürk, 2021: 215-216; Naycı, 2012: 82).

ADAKALE MAHALLESİ

Yerleşimin Tarihçesi

Artvin ili sınırları içinde yer alan Adakale Mahallesi Ardanuç ilçesine 6 km uzakta yer almaktadır. Mahalle sınırları içinde yer alan ve Gevhernik Kalesi olarak bilinen kalenin Antik Çağ dönemine ait geçmişi bilinmemektedir. Araştırmacıların bir kısmı yerleşimin tarihi konusunda köklü geçmişe dayandığını belirtse de kalenin 5. yy. 'da Kral Gorgalas tarafından inşa edildiği ve İberya Krallığına başkentlik yaptığı düşünülmektedir. Bu tarihte yerleşimin kale içi ve çevresinde şekillenmeye başladığı ve 9. yy. başlarında başlayan Arap Akınları nedeniyle yerleşimde pek çok mimari yapı ve kalenin hasar aldığı belirlenmektedir. Yerleşimin mevcut durumunda günümüze ulaşan sur ve yapı kalıntıları M.S. 9. yy.'ın ilk yarısında Asot Bagrationi Kuropalates tarafından onararak kullanılmaya devam etmiştir. Yukarı şehir (Akropol) olarak adlandırılabilen Adakale'nin tarihsel süreçte birçok kez el değiştirerek M.S. 6. yy. 'da Sasanilerin, M.S.7. yy. 'da Bizanslıların, M.S. 8. yy. 'da Abbasilerin ve M.S.9. yy. 'da Bagratid Krallığı'nın eline geçmiştir. 810 yılında Gürcülerin Tiflis'e geri çekilmesiyle Adakale, Hristiyan Atabeklerin eline geçmiştir (Aytekin, 1996: 258; Aytekin, 1999: 52; Yıldırım, 2007: 26, 27). 1080 yılından itibaren Büyük Selçuklu İmparatorluğu topraklarına katılan Adakale 11. yy.'ın sonlarından itibaren el değiştirerek yönetilmeye devam etmiştir. 1243 yılındaki Moğol İstilasının ardından İlhanlı, Celayiri, Karakoyunlu, Akkoyunlu, Safevi ve Timurlu gibi farklı hanedan ve devletlerin himayesine giren yerleşim 16. yy. 'da Kıpçak Atabekleri tarafından yönetilmiştir. 16. yy. 'da Adakale'nin Kıpçak Atabekleri'nin başkenti olarak varlık göstermiş ve 1545-1573 tarihlerinde Erzurum Beylerbeylerinden İskender Paşa tarafından 13 Haziran 1551'de Adakale ve çevresi fethedilmiştir (Demirci, 2018: 53; Bilici, 2011: 141). Bu tarihten itibaren Osmanlı Sancağı haline getirilen Adakale, 1878 Rus Harbi Döneminde Ruslara bırakılmak zorunda kalmıştır. Birinci Dünya Savaşı sırasında yapılan halk oylaması sonucu tekrar Osmanlı İmparatorluğu'na katılan yerleşim Mondros Mütarekesi'nin ardından önce İngilizlerin sonra Gürcülerin istilasına uğramıştır (Uygun Altunkaya ve Engin, 2018: 203). Gümrü Antlaşması ile 7 Mart 1921'de de Türkiye'ye katılmış ve bugünkü Misak-ı Milli sınırları içinde yerini almıştır. 1945 yılına kadar Artvin'e bağlı bir bucak olan Ardanuç aynı yıl ilçe olmuştur. Önceleri İlçe merkezi iken 1921 yılından sonra nahiye halini almış 1948'e kadar nahiye olarak devam ettikten sonra tekrar kaza merkezi olmuştur (Altunkaya, 2019: 24; Aytekin, 1993: 32; Erdoğan, 2019: 19-41; Güleçoğlu, 2019: 9-11; Özdemir, 2002: 67; Yıldırım, 2007: 26, 27).

Cumhuriyet döneminde Şavşat'a bağlı bir nahiye merkezi olan Ardanuç ve Adakale 1945'te merkezi Tütünlü köyü olmak üzere ilçe haline getirilmiştir. İlçe merkezi 1949 yılında Gevhernik Kalesi'nin altında bulunan Adakale'ye 1952 yılı sonlarında da bugünkü yeri olan Meydanlar Mevkii'ne nakledilmiştir (Altunkaya, 2019: 24; Aytekin, 1999: 60; Erdoğan, 2019: 19-41; Güleçoğlu, 2019: 9-11; Özdemir, 2002: 81; Yıldırım, 2007: 26, 27).

Yerleşimin Mimari Dokusu

Topografik Özellikler/Yerleşim Kararları: Ardanuç İlçesinin ilk yerleşimi olan Adakale Mahallesi, ilçe merkezine göre üst kotta ve yamaçta yer almaktadır. İlçe merkezi Köprüler Deresi kıyısında gelişirken Adakale Mahallesi, Gevhernik Kalesinin eteğinde kırsal yerleşim özelliği göstererek şekillenmektedir. Yerleşimin yapılaşmış alan ve açık alan yoğunluğu açık alan lehine uygun olarak biçimlenmektedir. Mahallenin merkezi olarak tanımlanabilecek Cami Meydanı lineer biçimde ve mahallenin orta kotlarında yer almaktadır. Cami kotundan Gevhernik Kalesine kadar yükselen kotta yoğunluğu konut olan yapılar

bulunmaktadır. Cami kotundan Cehennem Deresi Kanyonuna kadar azalan kotta az sayıda konut yapısı yer almaktadır. Kale eteğinde şekillenen mahallenin yapıları eğimin düşük olduğu kota ve manzaraya yönelerek yerleşmektedir. Eğime oturan ya da düz alana yerleşen konutların cepheleri sokağa ve bahçeye bakacak şekilde konumlandırılmıştır. Mahallenin kuzey ve doğu yönünde sınırını Cehennem Deresi Kanyonu belirlenmektedir (Şekil 2.).

Kentsel ve Arkeolojik Karma Sit Alanını oluşturan yapı yoğunluğu mahalle merkezinde ve çevresinde farklılık göstermektedir. Merkezde yer alan yapılar bitişik nizam ve daha küçük açık alanları olan yapılarken çepere ilerledikçe açık alan (bahçe) yoğunluğunun arttığı gözlenmektedir. Merkez dışında hemen her konutun kendi ihtiyacını karşılayabilecek düzeyde ekim dikim yapabileceği açık alan kullanımı bulunmaktadır.

Yerleşimin meydan alanında eğim %5-10 arası oldukça azken kale eteğine ve kanyona doğru ilerledikçe %30'lara ulaşmaktadır. Kayalık zeminin ve eğimin fazla olduğu alanlarda yapıların arka cepheleri yamaca oturtularak bu cephe gömüde bırakılmıştır. Eğimin fazla olduğu yerlerde sokak kotu ile bahçe kotu arasında bir ya da daha fazla kat yüksekliği kadar farkın oluşmasına neden olmaktadır. Buna bağlı olarak yapı sokak kotundan tek katlı görünürken bahçe kotundan iki ya da daha fazla kat sayısına sahip olduğu görünebilir.

Arazi eğiminin dik olduğu alanlarda yapıların bir kat yüksekliğini karşılayacak eğime oturduğu belirlenmiştir. Bu duruma göre yapıya eğimin üst kotundan girerek yapının alt katına ulaşımın yapı içinden sağlandığı ve alt katın bahçe kullanımı ile ilişkili olduğu tescilli konut örneği yer almaktadır. Mahallenin yapı kat sayısının tek ve iki katlı yapılar olduğu yerleşimde arazi eğimi yapı gabarisini buna bağlı olarak doku yoğunluğunu hafifletir niteliktedir.

Adakale Mahallesi 'nin kuzeyinde yer alan kilise kalıntısı ile batıda yer alan Gevhernik Kalesi ve hamam yapıları, yerleşimin arkeolojik verileri olarak dokusunda belirleyici olmaktadır. Yerleşimin yöresel konut dokusu ve arkeolojik kalıntıları iç içe şekillenmektedir.

Kentsel ve Arkeolojik Karma Sit Alanı içinde bulunan yapılardan yöresel özellik sergileyenlerle daha geç dönemde inşa edilen yapılar yerleşimin cephe özelliklerini belirlemektedir. Bu yapılardan tescilli olanlar ve yöresel özellik gösteren ancak tescilli olmayanlar yerleşimin cephe karakterinin niteliğini belirlerken, betonarme olarak inşa edilen ve dokuya aykırı olan örnekler nitelik bozucu olarak tanımlanabilir.

Kentsel ve Arkeolojik Karma Sit Alanı içinde tescilli konutların, İskender Paşa Cami'ne ve meydana yakın konumda olduğu söylenebilir. Meydanı şekillendiren yapı grubu ticari, ibadet ve sosyal işlevli olarak yoğunlaşan yapılardır. Konut yoğunluğunun cami etrafında daha az sayıda olduğu ve meydana uzaklaştıkça konut işlevinin yoğunluğunun arttığını söylemek mümkündür.

Açık Alan Özellikleri: Adakale Mahallesi, açık alan yoğunluğunun fazla olduğu yerleşim niteliğindedir (Şekil 2.). Açık alan dokusunu sokaklar, bahçeler ve meydanlar oluştururken konutların kendi ihtiyaçlarını karşılamak üzere ekim dikim işleri için kullandıkları bahçe alanları açık alan yoğunluğuna katkı sağlamaktadır. İklim özelliklerine bağlı olarak açık alanlarda yeşil doku yoğunluğunun fazla olduğunu Adakale'de bahçe alanlarının eğime oturduğu yerlerde farklı kotlarda düzenlenen teraslamalar yer almaktadır.

Yerleşimde arastaların bulunduğu sokakta bitişik nizam ve sokağa cephe yapılar yer almaktadır. İskender Paşa Cami ve hamam bitişik nizam düzenini bozan örnekler olarak meydana yer almaktadır. Meydana bağlanan sokaklarda dokuyu şekillendiren yapıların tamamı bahçe içinde yer almakta ve sokağa cephe ya da bahçe içinde serbest konumlanmaktadır. Eğime dik şekillenen sokaklarda merdiven kullanımına da rastlanmaktadır. Yerleşimin topografyasına bağlı olarak genişliklerin farklılaştığı sokaklarda açık alan ile sonlanan ya da açık alanla bağlantılı şekillenmeler de olabilmektedir. Yapıların biçimlenmesi ve topografi ile birlikte organik olarak şekillenen sokaklar kilitli parke taş kaplama malzemesi ile kaplanmıştır.

Şekil 2: Adakale Mahallesi Yerleşimi ve Dokusu

Kaynak: Yandex Harita, Arazi çalışması 2022.

Parsel Kullanım Özellikleri: Adakale Mahallesinde bulunan yapılar genellikle ayrıık düzende yerleşen yapılardan oluşmaktadır. Mahallenin girişinde İskender Paşa Caddesi üzerinde yer alan ve ticari işlevle kullanılan yapı grupları bu durumdan farklı olarak bitişik nizamda şekillenmiş yapılardır. Anıtsal yapılardan bir çeşme dışında kalan yapıların tamamı ayrıık nizamda yerleşmiştir. Konut yapılarının büyük çoğunluğu ayrıık nizamda ve bahçe içinde sokaktan geriye çekilerek konumlanırken Cami Meydanında yer alan konutlar bitişik nizamda şekillenmektedir.

Tescilli konutlar içinde bulunduğu parselin sokağa cephe verme durumuna bağlı olarak farklılaşabilmektedir. Parselin tek ya da iki yüzü sokağa cephe verecek şekilde yerleştiği örneklerde yapıya giriş bahçeden olmaktadır. Parsel içinde sokağa cephe veren konutlarda zemin kat ve üst kat sokak dokusunun şekillenmesinde ve sokağı tanımlamakta etkili olmaktadır.

Yapının üst kotunun sokağa cephe verdiği örneklerde yapıya sokaktan girilebilmekte ve girilen kat yaşama katı olarak kullanılmaktadır. Bahçe kotuna oturan alt kat ise konutun diğer işlevlerinin ve bahçe kullanımına yardımcı olacak mekânların bulunduğu belirlenmiştir. Sokak kotu yapının alt kotundan geçiyorsa bahçe katı olarak kullanılan kat giriş katı olarak kullanılmakta ve yaşama katı üst katta yer almaktadır. İki katlı konutlarda zemin kat ve yaşama katı arasında ara kat kullanımına rastlanmaktadır. Zemin katın yükseltilerek girilen konutlarda bahçeye oturan kat bodrum kat olarak ahır işlevi ile kullanılmaktadır.

Konut parselleri içinde az sayıda örnekte ana yapı dışında müstemilat olarak kullanılan mekânlar da bulunmaktadır. Bu mekanlar ahır, kümes, samanlık ve depo gibi işlevler için kullanılmaktadır.

Yapı Nitelikleri: Yerleşimin tescilli yapılarından İskender Paşa Cami, hamamlar, türbeler, arasta dükkânları, şadırvan ve çeşmeler oldukça sade detaylarla bezenmiş yapılardır. Taş ve ahşabın yapı malzemesi olarak kullanıldığı yerleşimde cephe ve iç mekânda malzemenin sade kullanımı yer almaktadır. Tescilli konutlar ise yine taş ve ahşap malzeme ile inşa edilmiş ve genellikle iki katlıdır. Ayvanlı (Ayazlık) plan şemasına sahip olan konutlar yerleşimin iklim özelliklerine göre şekillenmektedir. Ayvan biçimlenişinde, 86 ada 4 parseldeki Kültür Evi örneğinde olduğu gibi, cephe niteliğini kuvvetlendirecek kemer detayları bulunmaktadır. Konutların çatı arası kullanımının yaygın olduğu yerleşimde çatı katı cephesi pencerelerinde kemerli bitiş yer almaktadır. Yöresel adı çakatura olan bağdadi sistemin çatı katı ve diğer kat cephelerinde yer alması yöresel özgünlüğü kuvvetlendirmektedir.

Adakale Mahallesinde yapıların büyük çoğunluğu aktif olarak ve özgün işlevi ile kullanılan yapılardır. Bu duruma aykırı olarak arasta dükkânları, hamamlar ve şadırvan kullanılmayan yapılardır. Bu yapıların tamamının tescilli olmasına rağmen kullanım dışı kalmış olmalarından dolayı büyük oranda hasarlı yapılardır. Miras niteliği taşıyan bu yapıların kullanılmaması ve hasarlı olmaları yapıların niteliğini bozacak özelliktedir. Kırsal mimari özelliği sergileyen ve yöresel pek çok detayı barındıran tescilli yapılar oldukça sade biçimlenişleri ile önemli değer taşımaktadır.

Adakale Mahallesi ilçe merkezine yakın konumda olması nedeniyle kullanıcılar eğitim, sağlık ve alışveriş ihtiyaçlarını ilçe merkezinden sağlamaktadır. Bu durum yerleşimin ve yapıların sürekli ve aktif olarak kullanımını desteklemektedir. İhtiyaçların ilçe merkezinden sağlanması ile yerleşimin göç tehlikesi ile kullanım dışı kalmasının da önüne geçilmektedir. Bu durum da yapıların kullanımıyla birlikte korunması ve yaşatılmasını da sağlayacak niteliktedir. Mahallenin yapı stokunu oluşturan yapı gruplarının büyük çoğunluğu mevcut durumda özgün işlevleri ile kullanılmaya devam etmektedir. Restore edildikten sonra Kültür Evi (86/4) (Şekil 5.) olarak kullanımına devam edilen yapı yerleşimde özgün işlevi dışında kullanılan tek konut

örneğidir. Yerleşimin kullanım dışı kalan tek konut örneği 78 ada 9 (Şekil 7.) parseldeki konuttur. Arasta dükkanları, şadırvan ve hamamların yerleşimin işlevsiz kalarak kullanılmayan yapı örnekleridir. Kale eteğinde ve üst kotta yer alan hamam olduğu tahmin edilen yapı yakınında bulunan konutun müstemilatı olarak kullanılmaya devam etmektedir.

Mimari Dönem ve Üslup: Adakale Mahallesinin tescilli yapılarını oluşturan grubun yapım tarihi hakkında bilgiye ulaşmak mümkün olamamaktadır. Alanın arkeolojik verileri olan Gevhernik Kalesi ve kiliseden kalma olduğu düşünülen yapı kalıntısının en erken tarihli olduğu düşünülmektedir. Sırasıyla İskender Paşa Cami (Osmanlı İmparatorluğu Dönemi-16. yy.), medrese (günümüze ulaşamayan), arasta dükkânları (16. yy.), kale hamamı (17. yy.) , üç türbe (Osmanlı İmparatorluğu Dönemi-17. yy.), çeşmeler (17. ve 19. yy) ve şadırvan (19. yy.) inşa edilerek yerleşimin mimari karakterini biçimlendirmiştir. Tescilli konutların ise 19. yy. ortalarında inşa edilmeye başlandığı; kullanılan yapı malzemesi, yapım tekniği ve plan şemasına bağlı olarak belirlenmektedir (Aytekin, 1996: 138; Zeki, 1927: 159-160; Aytekin, 1996: 246).

Çalışma alanı içerisindeki tescilli taşınmaz kültür varlıkları, geleneksel kültürümüzün yansımalarıdır. Bu yapılar geleneksel plan tipleri, malzeme ve malzeme kullanımlarıyla geleneksel kırsal mimarinin yansıması önemli yapılar arasında yer almaktadırlar. Yerleşimin az sayıda tescilli yapıları arasında yer alan konutlar, İskender Paşa Cami, üç türbe, arasta dükkânları, 2 hamam (Şekil 3.), 1 şadırvan, 2 çeşme ve 1 yapı kalıntısı (Kilise) (Şekil 4.) ait oldukları dönemin mimari ve sosyal özelliklerini barındıran önemli yapılardır.

Şekil 3: İskender Paşa Cami, Arasta Dükkânları ve Hamam

Kaynak: Arazi çalışması 2022.

Şekil 4: Şadırvan, Çeşme ve Kilise Kalıntısı

Kaynak: Arazi çalışması 2022.

Plan Tipolojisi: Çalışma alanında yapılan incelemede konutlardan günümüze ulaşan örnekler arasında plan tipi olarak sofasız ve ayvanlı (ayazlık) plan tipi yerleşimin geleneksel ve özgün dokusunu yansıtmaktadır. Tescilli konut yapılarının 78 ada 9 parsel dışındaki örneklerin tamamında giriş cephesinde ayvan bulunmaktadır. Yerleşimin özgün plan şemasında belirleyici olan ayvan işlevsel olarak kullanıma katkı sağlarken cephe karakterinin şekillenmesinde de belirleyici olmaktadır. Ayvanlı plan şemasına sahip konutların tamamı iki katlıdır ve her iki katta da ayvan yer almaktadır. Yarı açık mekân olan ayvandan kapalı mekânlara geçişte plan şemasında değişiklik olabilmektedir. Ayvandan iki farklı yaşama mekânına geçilebildiği gibi ayvandan sofaya, sofadan yaşama mekânlarına ulaşılan konutlar da bulunmaktadır. Sofalı Plan şemasına sahip konutlarda, orta sofalı plan şemasının tipik örneği olarak sofaya açılan ikişer yaşama mekânı yer almaktadır.

Konutlarda katlar arasında bağlantı sofada, ayvanda ya da her ikisinde de yer alan merdivenden sağlanmaktadır. Konutun eğime oturduğu örneklerde alt ve üst kata ulaşım yapı dışında yer alan merdivenden sağlanmaktadır. Yine arazi eğimini kullanarak yerleşen konutların giriş katının yükseltilerek araziye oturan katın ahır, samanlık ve depo olarak kullanılması mümkün olmaktadır (Tablo 1.).

Cephe Ögeleri ve Tipolojisi: Konut yapılarının üst katlarında sıklıkla karşılaşılan ayazlık, cepheye zenginlik kazandırırken yerleşimin iklime uygun yarı açık mekân kullanımı da sunmaktadır. Yörenin iklim özelliğinin yansıması ayazlık camide kadınlar mahfili katında da bulunmaktadır. Konutlarda ve Camide her iki katta da

bulunan ayazlık ahşap dikme elemanlarla bölünmüş ahşap korkuluklu mekânlardır. Oldukça sade olarak biçimlenen ayazlıklardan Kültür Evi olarak kullanılan yapının üst katında kemerli süsleme detayı bulunmaktadır. Konutlarda beşik çatı kullanımının yaygın olduğu yapılarda giriş cephesinde üçgen çatı alınlığı cephenin karakterinde belirleyicidir. Ahşap elemanlarla şekillenen alınlıklarda çatı arasının havalandırılması için açılan pencereler bulunmaktadır. 72 ada 27 parselde bulunan konutun alınlığında yer alan pencereler kemerle bitirilmiş elemanlardır (Şekil 5.).

Cephe karakterinin belirlenmesinde etkili olan yapım sistemi ve malzeme kullanımı yerleşime özgü olarak şekillenmektedir. Alt katların moloz taş yığma ya da ahşap karkas olarak üretildiği yapılarda üst katlar ahşap karkas ve bağdadi (çakatura) kullanılarak şekillenmektedir. Üst katlarda sıva ve boya uygulanarak sistem ve malzeme detayının okunmadığı uygulama örnekleri de bulunmaktadır. Giriş cephesinin yap karakterinde belirleyici olduğu yerleşimde yan ve arka cephenin daha az boşluklu ve sade şekillenmektedir.

Süsleme Elemanları, Baca, Ocak vb. Öğeler: Ardanuç Adakale Mahallesiinde yer alan konutlar oldukça sade biçimlendirilmiş süsleme detayları bulunmayan yapılar olarak tanımlanabilir. 86 ada 4 parseldeki Kültür Evi'nin cephesinde ahşap dikmeler arasındaki kemer detayı yapının süsleme ögesi olarak kabul edilebilir. Bunun yanı sıra üçgen çatı alınlığında bulunan pencere üzerindeki kemerli bitiş yine cephe bezemesi olarak şekillenmektedir (72 ada 27 parsel).

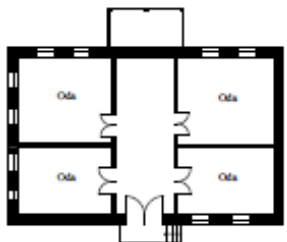
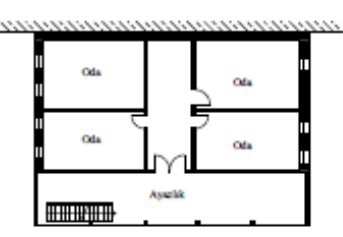
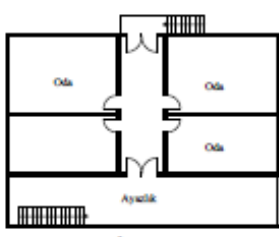
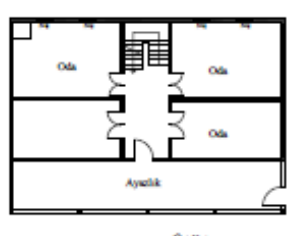
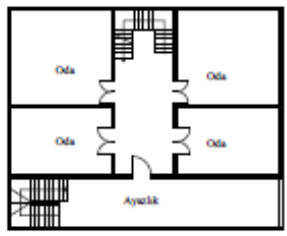
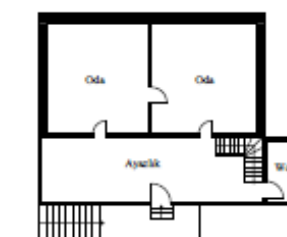
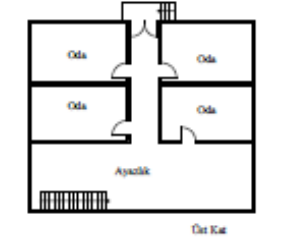

Şekil 5: Cephe Öğeleri (Sırasıyla 72 ada 27 parsel, 83 ada 8 parsel, 86 ada 4 parsel (Kültür Evi) ve 89 ada 1 parselde bulunan yapılar)
Kaynak: Arazi çalışması 2022.

Çatı Formu ve Malzemesi: Adakale Mahallesiinde yer alan yapılar genellikle kırma çatıdır. İklimle ayak uydurma ve ekonomik olması nedeniyle saç kaplı çatı örneklerine sıklıkla rastlanan yerleşimde az sayıda kiremit kaplı çatılar da yer almaktadır. Çatıların ortalama 50 cm genişliğinde kaplamasız saçaklar genelde testere ağzı formunda oluşturulmuştur. Kırma çatı ile örtülü İskender Paşa Caminin bahçesinde yer alan türbelerde çatı biçimlenişi kurşun kaplı kubbe olarak şekillenmektedir. Caminin giriş cephesinde yer alan son cemaat mahalinin olduğu kısımda ve iç mekânda ahşap yaygın olarak kullanılmıştır.

Yapım Tekniği ve Malzemesi: Adakale Mahallesiinde yapı üretimi için en yaygın kullanılan malzemeler taş ve ahşaptır (Eruzun, 1972: 54). Cami bahçesindeki türbeler, hamalar ve arasta dükkânları da kaba yonu moloz taştan inşa edilmiş sıvasız yapılardır. İskender Paşa Cami beden duvarları yine kaba yonu moloz taş olarak inşa edilmişken kuzey cephesinde ahşabın kullanıldığı karma sistemden bahsetmek mümkündür. Şadırvan ve çeşmeler kesme taştan inşa edilmiştir. Şadırvan üzerinde kitabe bulunmakta ancak kullanıcı eliyle yapılan müdahaleler nedeniyle okunamamaktadır.

Tablo 1: Plan Tipolojisi

AYYANSIZ (AYAZLIK) 78 Ada 9 Parseldeki Konut	AYYANLI (AYAZLIK)	SOFALI Alt Kat Üst Kat 89 Ada 1 Parseldeki Konut Alt Kat Üst Kat 72 Ada 27 Parseldeki Konut Alt Kat Üst Kat 86 Ada 4 Parseldeki Konut Alt Kat Üst Kat 83 Ada 8 Parseldeki Konut Alt Kat Üst Kat 72 Ada 44 Parseldeki Konut
--	--	--

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Konutlarda bahçe katında ve giriş katında yapı malzemesi olarak taş kullanıldığı görülmektedir. Bu sistem yapıyı zemin katlarda sudan ve rutubetten korumak için yapılmakta ve üst katlarda yapı malzemesinin ahşap olduğu görülmektedir. Konut örnekleri arasında kesme taş ve kaba yonu moloz taş kullanılarak inşa edilen tek örnek 78 ada 9 parseldeki konuttur. Kapı ve pencerelerinin taş söve ile biçimlendirilen yapının giriş kapısı taş kemerlidir. Yerleşimdeki diğer konut örnekleri ile farklı bir döneme ait olduğu düşünülen yapının giriş kapısının üzerinde okunamayan bir kitabesi bulunmaktadır (Şekil 7.).

Yapım sisteminin ve cepheye ait elemanların bir araya gelişiyle cephe karakterinin şekillendiğini söylemek mümkündür. Bu bağlamda Adakale Mahallesinin cephe karakterini şekillendiren malzeme kullanımı, yapım

teknîği ve yöreye özgü bazı cephe detayları yerleşimin dokusunu ve karakterini belirlemektedir. Yapı malzemesinin ve yapım sistemlerinin tek başına ya da karma olarak kullanılması da cephe karakterinin şekillenmesine katkı sağlamaktadır.

Şekil 6: . Konut Yapım Sistemleri ve Malzeme Kullanımı Örnekleri (Sırasıyla 72 ada 27 parsel, 72 ada 44 parsel, 83 ada 8 parsel ve 72 ada 10 parselde bulunan yapılar)

Kaynak: Arazi çalışması 2022.

Şekil 7: . 78 Ada 9 Parseldeki Konut

Kaynak: Arazi çalışması 2022.

Tescilli konutlarda zemine oturan ve giriş kat olarak kullanılan katlar kaba yonu moloz taştan sıvasız olarak inşa edilmiştir. Köşelerde kesme taş yerleştirilerek oluşturulan beden duvarlarında pencere ve kapı söveleri taştan yapılmıştır. Zeminle bağlantısı kesilen üst katlarda yapım sistemi tamamen ahşap olarak şekillenmektedir. Ahşap hıms sistemini kullandığı üst katlarda ahşap elemanlar arasında taş dolgu malzemesi olarak kullanılmıştır. Ahşabı dış etkilerden korumak için cephelerin sıvandığı ve sıvanın altında bağdadi (çakatura) kullanıldığı görülmektedir. Zemin katta taş yığma olan arka ve yan cephelere ön cephenin hıms sistemle üretilerek eklendiği örneklerle de rastlanmaktadır (Şekil 6.). 78 ada 9 parseldeki konut yerleşimdeki kesme taş ve moloz taş yığma sistemle üretilen tek örnektir (Şekil 7.).

Konutların çatı arasının depo ve samanlık olarak kullanıldığı yerleşimde çatılar ahşap oturtma çatı olarak üretilen ve yapı içinden merdivenle ulaşılan mekânlardır. Yerleşimde çatı kaplama malzemesi olarak kiremit ve saç yaygın olarak kullanılmaktadır. Ardanuç'un yağmur ve kar yağışının fazla olduğu iklim koşulları nedeniyle çatılarda kaplama malzemesi olarak saç kullanılmaktadır. Malzeme seçiminde ekonomik olma durumunu da söylemek mümkündür. Çatı katında bulunan pencereler cepheye zenginlik kazandırırken çatı arasının havalandırılması konusunda işlevsel yarar da sağlamaktadır. Yapıların tamamında kapı ve pencere kasa ve kanatları ahşaptır. Yerleşimde yakın zamanda uygulanmasına karar verilen cephe renklendirmesi dokuyu zedeleyecek niteliktedir.

Adakale Mahallesi girişinde bulunan ve oldukça hasarlı durumda olan konutun alt kat ve üst kat cephe karakterinde farklılıklar görülmektedir. Arazi çalışmasının yapıldığı tarihte tescile önerilen konutun alt kat batı cephe beden duvarında sur parçası olduğu düşünülen kırmızı renk kesme taş yığma olarak inşa edilmiş bir duvar parçası yer almaktadır. Üzerinde 1563 tarihli kitabe bulunan sur kalıntısının güney cephesinde moloz yığma taş duvar üzerinde tuğla kemer parçası bulunmaktadır. 19. ve 20. yy.'larda sur kalıntısının bitişiğine ve üstüne konut inşa edildiği görülmektedir. Alt katının taş yığma ve ahşap karkas sistemle karma inşa edildiği yapının üst katı ahşap karkas arası taş dolgu olduğu belirlenmiştir. Sıva altında bağdadi (çakatura) olarak adlandırılan sistemin yer aldığı yapı üzerindeki izlerden okunmaktadır. Mevcut durumda kullanım dışı kalmış olan yapı bakımsızlık nedeniyle harap durumdadır. Çatı kaplama malzemesi saç olan yapının bitişiğinde

niteliksiz pek çok ek bulunmaktadır. Kuzey cephesinde küçük bir bahçesi bulunan yapının girişi de bahçeden ve kuzey cephesinden sağlanmaktadır. Yapının yine kuzey cephesinde bahçeye bakan ve yapı içinden ulaşılan ayazlık bulunmaktadır (Şekil 8.).

Şekil 8: . Mahalle Girişinde Tescilli Önerilen Konut

Kaynak: Arazi çalışması 2022.

Yapılarda Değişmişlik

Adakale Mahallesi yapılarında oluşan değişimler plan, cephe, iç mekân ve fonksiyonda oluşan değişiklikler olarak gruplanarak değerlendirilmiştir. Anıtsal ve sivil mimarlık örneği yapıların aktif olarak kullanımına devam edilen örneklerde günümüz konfor koşullarına bağlı olarak bazı değişikliklerin olduğunu söylemek mümkündür.

Planda Oluşan Değişiklikler: Adakale Mahallesi'nin kırsal yerleşim karakterine bağlı olarak konutların özgün ıslak hacim ve mutfak mekanları bahçede yer almaktadır. Ancak süreç içinde kullanım kolaylığı sağlamak ve konfor koşullarının iyileştirilmesi talebi ile bu mekanların yapı içine ya da ayvanla ilişkili olacak şekilde konumlandırıldığı görülmüştür (Tablo 1.). Bu mekanların yapı içine alındığı örneklerde sofa mekanının küçültülerek mekanların eklendiği ya da ayvanın kısa kenarına eklenerek kullanıldığı belirlenmiştir. Konutların özgün plan şemalarının değişmesine neden olan bu uygulamalar yapıda geri dönüşü olmayan müdahaleler olarak tanımlanabilir. Yerleşimin restore edilerek kullanılmaya devam eden tek konut örneği olan 86 ada 4 parseldir ve restorasyon sürecinde ıslak hacim eklenmiştir. Uygulama genel olarak değerlendirildiğinde yapının malzeme kullanımı ve tekniğine uygun olarak yapıldığını söylemek mümkündür.

Cephede Oluşan Değişiklikler: Yerleşimin taş yığma inşa edilen yapılarından şadırvan, hamamlar, arasta dükkanları ve çeşmeler kullanım dışı kalmış olmaları nedeniyle ve insan eliyle pek çok zarar almaktadır. Sert iklim koşullarının oluşturduğu çatlak ve kırıklar, bitkilenme ve zemin suyunun yüzeylerde neden olduğu rutubetlenme yanında yağlı boya uygulaması ve yol kotunun değişerek yapının gömüde kalması gibi değişiklikler yapıların ömrünü kısaltan durumlardır.

Taş yığma olan katlarda sıvasız olan cepheler üst katlarda bağdadi üzeri sıvalı olarak uygulanmıştır. Ancak yapı malikinin maddi imkansızlıkları nedeniyle konut cephelerinde sıva dökülmesinin yaşandığı ve yapının olumsuz hava şartlarına açık halde olduğu belirlenmiştir. Ayrıca turizmi canlandırmak amacıyla konut cephelerinde gerçekleştirilen renklendirme cephenin yaşadığı önemli değişiklik olarak tanımlanabilir. Konutlardan dönemsel kullanılan ya da kullanım dışı kalanların ömrünün kısaltılması durumu söz konusu olmaktadır. Ayrıca tek kişinin konutu kullandığı örneklerde de yapının sadece alt katı kullanılmakta ve üst katlar kullanım dışı kalarak hasar oranında artış yaşanmaktadır.

İskender Paşa Cami ve türbeler yerleşimin restore edilen anıtsal yapılarıdır. Uygulamanın mimari elemanların iyileştirilmesi şeklinde gerçekleştirildiği söylenebilir.

İç Mekânda Oluşan Değişiklikler: Islak hacimlerin eklenmesiyle birlikte mekân içinde döşeme ve duvarlar seramik malzeme ile kaplanmıştır. Bu mekanların elektrik ve su tesisatı gibi donanımlar da yine iç mekânda

bazı müdahaleleri gerekli kılmaktadır. Kapı ve pencere kasa ve kanatların büyük oranda özgün olarak kaldığı konutlarda oda tavanları kontrplak ile kaplanmıştır.

Fonksiyonda Oluşan Değişiklikler: Adakale Mahallesi Kentsel ve Arkeolojik Karma Sit Alanı sınırları içinde tescilli anıtsal yapılardan İskender Paşa Cami ve türbeler özgün işlevi ile kullanılmaya devam eden ve değişiklik yaşamayan yapılardır. Bu yapılar dışında Arasta Dükkânları, Şadırvan, Çeşmeler ve Hamamlar özgün işlevinin günümüze ulaşmadığı ya da kullanım dışı kalması nedeniyle işlevsiz kalan yapılardır.

Yerleşimin tescilli konut örneklerinden biri olan ve günümüzde 86 ada 4 parseldeki Kültür evi olarak kullanılan yapı işlev dönüşümü yaşayan tek yapıdır. Bu bağlamda yapının restorasyon uygulaması sonrasında yerli ve yabancı turistlerin ziyaret ettiği ve yörenin kültürel ve fiziksel özelliklerinin tanıtımının yapıldığı mekân olarak kullanılmaktadır. Konutun kendisinin de sergilendiği yapıda kafe ve hediyelik eşya satışının yapıldığı mekânlar da bulunmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kırsal yerleşimin önemli örneklerinden olan Adakale Mahallesi arkeolojik veriler ve mimari dokusu ile özgün değerlere sahiptir. Cehennem deresi Kanyonu ile sınırlı olan yerleşim kanyona doğru azalan topografik nitelik sergilemektedir. Yerleşimin en üst kotunda bulunan Gevhernik Kalesi ve azalan kotlara doğru yapıların eğime uygun yer seçimi alana zenginlik kazandırmaktadır. Yerli ve yabancı turistler için çekim merkezi olan yerleşimde özellikle Gevhernik Kalesi turizm potansiyeline önemli girdi sağlamaktadır.

Zengin arkeolojik, mimari ve kültürel niteliğe sahip Adakale Mahallesi taşıdığı niteliğin ortaya çıkarılması ve farkındalığın artırılması adına hazırlanan bu çalışma ile yerleşimin tanınırlığının, korunmaya değer özelliklerinin bilinmesi ve turizm potansiyelinin artmasına katkı sağlamak hedeflenmektedir.

Yerleşimin Ardanuç İlçe merkezine yakın olması dezavantaj ve avantaj olarak tanımlanabilecek pek çok özelliğe sahiptir. Mahalle kullanıcılarının eğitim, sağlık ve sosyal donatı gereksinimini ilçe merkezinden sağlıyor olması yerleşimin terk edilmesinin önüne geçen avantajlı durumlardandır. Eğitim çağındaki nüfusun mahalledeki konutunu terk etmeden eğitime devam etmesi, sağlık gereksiniminin gününbirlik ilçe merkezinden sağlanması ve sosyal aktivitelere kolay katılabilme imkânları yerleşimin göç vermeyerek korunmasına katkı sağlamaktadır. Mahallede bulunan tescilli ve diğer yapıların büyük çoğunluğunun kullanımının devam ediyor olması göç vermeme durumunun sonucu olarak belirlenebilir. Kullanımı devam eden yapıların aktif olarak kullanımının devam etmesi korunmasına da önemli katkı sağlamaktadır.

Turizm amaçlı yerleşimi ziyaret eden kullanıcıların konaklama ve diğer ihtiyaçlarını yine ilçe merkezinden sağlıyor olması Adakale Mahallesi daha kısa süreli vakit geçiriyor olmalarına neden olmaktadır. Bu kapsamda, mahallenin turizm potansiyeline sunabileceği yeterli kapalı ve açık mekânın bulunmaması yerleşimin dezavantajı olarak kabul edilebilir.

Yerleşimde kullanıcıların hizmetine sunulabilecek ve günümüzde kullanım dışı kalmış olan yapı gruplarının bulunması fiziksel niteliğe zarar vermektedir. Aktif olarak kullanımı devam eden yapılar dışında Arasta Dükkânları, Şadırvan, Çeşmeler ve Hamamlar kullanım dışı kalmış ve hasarlı yapılardır. Bu yapıların sosyokültürel sürdürülebilirlik kapsamında korunması ve kültür ayak izinin devamlılığının sağlanması konusunda önem taşımaktadır. Bu yapılar için öncelikli olarak ihtiyaç duyduğu kapsamlı koruma uygulamasının yapılar hayata kazandırılması gerektiği öngörülmektedir. Özgün işlevinin devam ettirilmesi korumada öncelikli tercih olarak değerlendirilmektedir. Ancak yerleşimin ihtiyaç duyduğu farklı işlevlerle dönüştürülerek kullanıma kazandırılması yapının sosyoekonomik ve sosyokültürel sürdürülebilirliği için önem arz etmektedir. Bu nedenle turizm potansiyelinin de artırılmasına yönelik olarak Arasta Dükkânları, Şadırvan ve Çeşmeler için özgün işlevleri ile devam etmesi, hamamlar için ise yeme-içme mekânları ya da sergi, atölye gibi işlevlerle dönüştürülerek kullanıma kazandırılması gerektiği düşünülmektedir. Yerleşimde kullanım dışı kalan az sayıda konut yapısının da mülkiyet sorunlarının kamu eliyle çözülerek kullanıma kazandırılması uygun olacaktır. Kültür Evi olarak kullanılan konut yapısı örneğinde olduğu gibi yerleşimin yerel turizm, yerel ekonomi ve yerel kalkınma konularında gelişme sağlayacağı işlevlerle dönüştürülmesi önem taşımaktadır. Yapıların özgün plan şemalarının korunarak yeni işlevin belirlenmesi gerekirken koruma uygulamasında yapılacak müdahalelerin de yapının özgün detay ve dokusunun korunmasına yönelik kararlarla belirlenmesi gerekmektedir. Bu kapsamda, 2023 yılında HK Planlama Mühendislik İnş. Bileşim ve Tic. A.Ş. tarafından hazırlanan Koruma Amaçlı İmar Planının hazırlanmış olması yerleşim için umut verici bir durumdur. Plan kararlarında belirlenecek yeni yapılaşma ve koruma uygulama adımlarının yapı özelinde belirlenmesi yerleşimin gelişim sürecinin kontrollü ve doğru kararlarla ilerleyeceğini düşündürmektedir.

Tarihi kırsal yerleşimlerin korunması konusunda yakın tarihten bu yana hayata geçirilen ve kaleme alınan oldukça fazla sayıda çalışma olması umut vadetmektedir. Ancak bu uygulama ve kararların Sivil toplum

Kuruluşları, Yerel Yönetimler ve Üniversiteler tarafından konunun uzmanı isimlerce yürütülmesi gerekmektedir. Ayrıca kullanıcıların koruma, kültür ayak izinin devamlılığı, sosyokültürel sürdürülebilirlik, kültürel miras ve korunmaya değer kırsal yerleşimler konularında bilgi ve bilinç sahibi olması gerekmektedir. Bu bilgi ve bilinç düzeyine ulaşmak adına kullanıcılara yerel ve ulusal ölçekte bilgilendirme çalışmalarının yapılarak koruma bilincinin kazandırılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Rodulfsky, B. (1964). *Architecture Without Architects; Non-Pedigreed Architecture*, New York:MoMa Pub, New York.
- Hasol, D. (1979). *Mimarlık Sözlüğü*, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.
- Bektaş, C. (2001). *Halk Yapı Sanatı, Literatür Yayınları*, İstanbul.
- Genç, U. D. (2019). “Kırsal Yerleşimlerin Koruma Sorunlarının İrdelenmesi ve Model Geliştirilmesi”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- ÇEKÜL Vakfı. (2012). *Anadolu’da Kırsal Mimarlık*, Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Bursa.
- Kuçak Toprak, G. (2020). “İlyasbey/Yarhisar Köyü’nün (Bilecik) Değerleri ve Kırsal Mimari Özellikleri”, *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2): 309-341.
- Yıldız, F. Ö. (2019). “Kırsal Mimaride Koruma Sorunları-Mardin Alımlı Köyü Örneği”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İstanbul.
- Muşkara, Ü. (2017). “Kırsal Ölçekte Geleneksel Konut Mimarisinin Korunması: Özgünlük”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 37: 437-437.
- Eminağaoğlu, Z. (2004). “Kırsal Yerleşmelerde Dış Mekân Organizasyonu İlgili Politikalar ve Değerlendirmeler”, *Doktora Tezi, KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon*.
- Çevik, S., Eminağaoğlu, Z. ve Ersen, F. (2003). *Nature-Effective Architecture Settlements, Livable Environments&Architecture*, International Congress, Trabzon.
- Eminağaoğlu, Z. ve Çevik, S. (2006). “Doğa-Kırsal Yerleşme Birliklikleri”, *Kafkas Üniversitesi, Artvin Orman Fakültesi Dergisi*, 7(1): 28-40.
- Eres, Z. (2016). “Türkiye’de Geleneksel Köy Mimarisini Koruma Olasılıkları”, *Ege Mimarlık, Dosya*, 8-13.
- Tunca, U. D. ve Akyüz Levi, E. (2020). “Kırsal Yerleşimlerin Koruma Sorunları: İzmir Örneği”, *Ege-Mim*, 4(108): 86-93.
- Aktürk, İ. (2021). “Kırsal Alanlarda Koruma Sorunları: Bursa Cumalıkızık Köyü Örneği”, *Journal of Environmental and Natural Studies*, 3(2): 214-223.
- Naycı, N. (2012). “Datça-Bozburun Bölgesi Geleneksel Kırsal Yerleşimlerinin Mimari Özellikleri ve Koruma Sorunları”, *TÜBA-KED*, 10: 81-105.
- Demirci, Z. (2018). “Ardanuç İskender Paşa Cami Hazinesinde Bulunan Türbeler”, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5: 52-65.
- Bilici, Kenan. Z. (2011). “Ardanuç- Gevhernik Kalesi Üzerine Bazı Gözlemler”, *Anadolu Kültürlerinde Süreklilik ve Değişim*, Dr.A.Mine Kadiroğlu’na Armağan, 135-158.
- Altunkaya, G. (2019). “Geleneksel Kırsal Mimaride Ekolojik Tasarım İlkeleri: Artvin Ardanuç Köyleri”, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon*.
- Aytekin, O. (1993). “Artvin’deki Ortaçağ Dönemi Kiliseleri”, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van*.
- Aytekin, O. (1996). “Artvin’deki Mimari Eserler I”, *Yayınlanmamış Doktora Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van*.
- Aytekin, O. (1999). *Ortaçağdan Osmanlı Dönemine kadar Artvin’deki Mimari Eserler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Erdoğan, H. (2019). “Ortaçağda Ardanuç”, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Artvin Çoruh Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Artvin*.
- Eruzun, C. (1972). “Artvin ve Çevresinde Halk Mimarisi”, *Mimarlık Dergisi*, 6: 51-58.

Güleçoğlu, H. (2019). “Artvin Geleneksel Evlerinde Cephe Tipolojisi Üzerine Bir İnceleme”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

Özdemir, H. (2002). Artvin Tarihi, Egem Matbaacılık, Ankara.

Uygun Altunkaya, G ve Engin, N. (2018). Kırsal Turizmde Geleneksel Kırsal Mimari Mirasın Değerlendirilmesi Artvin-Ardanuç, Uluslararası Marka ve Marka Kent Kongresi, Bildiriler Kitabı, Gümüşhane.

Yıldırım, S. (2007). “Artvin İli Şavşat ve Ardanuç İlçelerinde Yer Alan Bazı Önemli Kaleler”, Karadeniz İncelemeleri Dergisi, 1(2): 19-36.